

Prof. dr hab. Marek Chmaj

Warszawa, 30 maja 2019 r.

Wydział Prawa Uniwersytetu SWPS

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Piotra Jeżaka
SPRAWIEDLIWOŚĆ PROCEDURALNA JAKO GWARANCJA
OCHRONY
PRAW JEDNOSTKI W POSTĘPOWANIU SĄDOWYM
napisanej pod kierunkiem naukowym prof. dr hab. Marka Zubika
Warszawa 2018, ss. 533.

Recenzowana rozprawa doktorska została napisana z zakresu prawa konstytucyjnego, jednak temat wymusił na Autorze pewną interdyscyplinarność, stąd sięgnięcia do przepisów procedury cywilnej, karnej i sądownoadministracyjnej. Tytuł rozprawy został zakreślony właściwie i pozwala na ujęcie problemu badawczego zarówno w określonym czasie, jak i przestrzeni. Nie ma wątpliwości, że przedmiotem rozważań mgr P. Jeżaka jest problem sprawiedliwości proceduralnej, która ma być gwarancją ochrony praw jednostki podczas postępowania sądowego.

Rozprawa składa się z siedmiu rozdziałów merytorycznych, spiętych klasyczną klamrą wstępu i zakończenia. Należy zauważyć, że układ pracy jest klarowny i logiczny, a struktura w pełni odpowiada należytemu przedstawieniu problemu badawczego. Rozprawa posiada jasno wyodrębniony wstęp oraz zakończenie.

Autorowi w miarę udało się dość trudna sztuka zachowania symetrii pomiędzy obszernością poszczególnych rozdziałów. Pierwszy z nich liczy – 51 stron, drugi – 58, trzeci – 131, czwarty – 70, piąty – 45, szósty – 67, a ostatni 33. Dobrze to świadczy zarówno o dyscyplinie badawczej, jak i umiejętności jasnego

wyvodu. Nieco gorzej jest z syntetycznością analizy. Wartość merytoryczna rozprawy nie byłaby mniejsza, gdyby rozprawa miała ze 150-200 stron mniej. Zwiększyła by się przy tym jej przejrzystość, a także percepcja nieco mniej przygotowanego czytelnika.

Jak we wstępie deklaruje P. Jeżak, głównym celem rozprawy doktorskiej jest podjęcie próby kompleksowego zdefiniowania i oddania istoty sprawiedliwości proceduralnej oraz zweryfikowanie na ile polskie procedury sądowe spełniają kryteria tej sprawiedliwości, w oparciu o bogate orzecznictwo sądowe, zwłaszcza orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego oraz Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu. Praca jest zatem próbą „wskazania sporów i kontrowersji związanych z poszczególnymi instytucjami oraz obszarami, które wymagają potencjalnej ingerencji ustawodawcy. W rozprawie wykorzystano metodę dogmatyczno-prawną z elementami metody historyczno-prawnej oraz prawnoporównawczej. Zapewne przez skromność Doktorant nie podał, że korzystał również z metody opisowej.

W rozdziale 1 - *Sprawiedliwość proceduralna w relacji jednostka - państwo*, została zaprezentowana geneza pojęcia sprawiedliwości proceduralnej jako wartości uniwersalnej i prawnie chronionej. Autor przywołał w tym zakresie m.in. koncepcję Platona i Arystotelesa oraz koncepcję prawa natury Ch. Thomasiusa. Wskazuje na klauzulę demokratycznego państwa prawnego zawartą w art. 2 Konstytucji jako podstawę do skonstruowania wzorca sprawiedliwości proceduralnej. Wnioskuje, że filarami istnienia sprawiedliwości proceduralnej są: zaufanie jednostki do państwa, jego sprawność i jawność działania, pewność jednostki co do swojej sytuacji prawnej, praworządność, przewidywalność i zakaz arbitralnego działania państwa, prawo jednostki do równego traktowania, a także prawo do dobrej administracji.

Rozdział 2, noszący tytuł *Sprawiedliwość proceduralna w postępowaniu sądowym*, prezentuje pojęcie sprawiedliwości proceduralnej w aspekcie gwarancji jakie daje postępowanie sądowe (cywilne, karne, administracyjne). Autor sięga do stanowiska orzecznictwa i doktryny, które wskazuje, że na sprawiedliwość społeczną składa się m.in.: prawo do sądu, które ETPCz uznaje za nieodłączny element prawa do rzetelnego procesu oraz prawo do zaskarżania orzeczeń sądowych I instancji wskazane w art. 78 Konstytucji. Sprawiedliwość proceduralna, w ocenie Autora, jest postrzegana wielopłaszczyznowo. Podkreśla, że nie stanowi ona tylko gwarancji ładu prawnego, ale jest swoistą dyrektywą tworzenia prawa i dyrektywą interpretacyjną. Sprawiedliwość proceduralna została ukazana także w ujęciu statusu władzy sądowniczej, w tym pod kątem niezależności sądów i niezawisłości sędziów.

Zasadnicze znaczenie dla pracy ma rozdział 3, zatytułowany: *Ogólne gwarancje procesowe*. Doktorant dokonał analizy ogólnych gwarancji

procesowych wspólnych dla postępowania cywilnego, karnego oraz administracyjnego. Poświęcił szczególną uwagę zasadzie kontrydiktoryjności, równości stron, wyłączeniu sędziego jako procesowej gwarancji bezstronności, a także prawu do wykonania wyroku. Autor odniósł się do jakże palącego problemu przewlekłości postępowań sądowych w polskim systemie prawa. Rozdział ten, jak już wspomniano zawiera 131 stron, a mógłby być o połowę krótszy, zwłaszcza, że Autor przedstawia kwestie już wielokrotnie opisywane w literaturze przedmiotu.

W rozdziale 4, zatytułowanym *Specyficzne problemy zachowania sprawiedliwości proceduralnej w postępowaniu sądownoadministracyjnym*, Autor dokonał analizy przyjętego modelu kontroli instancyjnej, legitymacji do wniesienia skargi, instytucji sygnalizacji o naruszeniach prawa, instytucji orzekania w głąb sprawy, a także środków ochrony tymczasowej. W dalszej części rozdziału, uwaga Autora skupiona została na aktualnej redakcji art. 134 p.p.s.a, który stanowi środek urzeczywistnienia zakazu *reformationis in peius* w postępowaniu sądowno administracyjnym. Jego zdaniem, obecny kształt art. 134 p.p.s.a wywołuje poważne wątpliwości z punktu widzenia sprawiedliwości proceduralnej oraz praworządności. W rozdziale pojawia się prezentacja przyjętych przez ustawodawcę rozwiązań zmierzających do usprawnienia procesu na mocy projektu nowelizacji skargi kasacyjnej z kwietnia 2015 r. Projekt ten wywołał zresztą dość duże spory w doktrynie prawa.

W rozdziale 5, *Specyficzne problemy zachowania sprawiedliwości proceduralnej w postępowaniu cywilnym*, przedstawione zostały unormowania charakterystyczne dla postępowania cywilnego, w tym kwestie dotyczące pełnomocnictwa procesowego, formularzy urzędowych, doręczeń, skargi kasacyjnej, skargi o wznowienie postępowania, postępowań odrębnych oraz stosunkowo nowej instytucji dla postępowania cywilnego jaką jest skarga nadzwyczajna.

Kontynuacja powyższego nurtu rozważań ma miejsce w rozdziale 6, który nosi tytuł: *Specyficzne problemy zachowania sprawiedliwości proceduralnej w postępowaniu karnym*. Doktorant przedstawia w nim postępowanie karne w aspekcie efektywnego działania sprawiedliwości proceduralnej wobec jednostki. Zwrócił uwagę na najnowsze orzecznictwo ETPCz niewykluczające gwarancji sprawiedliwości proceduralnej także dla ofiary przestępstwa, oraz na zmienione ostatnimi laty stanowisko TK w tej sprawie. Rozdział ten ukazuje problemy funkcjonowania sprawiedliwości proceduralnej w odniesieniu do szczegółowo przeanalizowanego zakazu *ne bis in idem*, a także stosowania środków zapobiegawczych i prawa do obrony.

Ostatni rozdział, *Skutki naruszenia zasady sprawiedliwości proceduralnej*, poświęcony jest prawu do odszkodowania oraz zadośćuczynienia, prawu do

wznowienia postępowania sądowego, odpowiedzialności karnej i dyscyplinarnej organów procesowych, stron i innych uczestników postępowania jako skutkom, które niesie za sobą naruszenie zasady sprawiedliwości proceduralnej. Autor już na samym wstępie rozdziału zaznaczył, iż w jego ocenie naruszenie zasady sprawiedliwości proceduralnej powinno być przede wszystkim kwestionowane w ramach kontroli instancyjnej, dopiero później warto zastanowić się nad skorzystaniem z takich środków jak skarga o wznowienie postępowania.

W zakończeniu Doktorant zawarł wnioski wynikające z niniejszej dysertacji. Głównym wnioskiem jest pogląd, iż polskie procedury sądowe spełniają standardy sprawiedliwości proceduralnej określone w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego oraz Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu. Autor podsumował te aspekty polskich unormowań procesowych, które budzą jego uzasadnione wątpliwości w odniesieniu do efektywnego działania sprawiedliwości proceduralnej. Jednym z nich jest przestrzeganie prawa jednostki do rozpatrzenia sprawy w rozsądnym terminie, gdyż jak zauważył, przewlekłość postępowań sądowych jest wciąż aktualnym i narastającym problemem, pomimo licznych rozwiązań normatywnych zmierzających w kierunku ich usprawnienia. Na gruncie postępowania karnego wątpliwością jest efektywność i realność prawa do obrony, w tym skuteczność dostępu do adwokata w postępowaniu przygotowawczym. W zakończeniu znalazły się także postulaty zmiany ustawodawstwa m.in. w zakresie procedury wyznaczania obrońcy z urzędu w postępowaniu karnym, a także wprowadzenia środka naprawczego w przypadku naruszenia prawa do obrony. Przy ogromnej objętości rozprawy czterostronicowe zakończenie pozostawia jednak duży niedosyt. Należy żałować, że Doktorant nie przedstawił szczegółowych konkluzji, które zostały zawarte w poszczególnych rozdziałach. Przy bardzo dużej objętości pracy czterostronicowe w sumie zakończenie pozostawia jednak znaczny niedosyt, zwłaszcza, że w poszczególnych rozdziałach P. Jeżak sformułował szereg interesujących konkluzji.

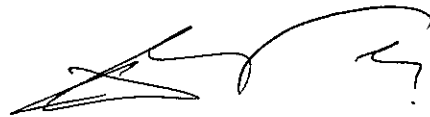
Dobór i wykorzystanie źródeł należy uznać za właściwe. Bibliografia robi bardzo dobre, a wręcz znakomite wrażenie, a sam jej wykaz zajmuje 48 stron wydruku i to w pojedynczej interlinii i drobnym drukiem. Warto podkreślić różnorodność i różnojęzyczność (wiele publikacji anglojęzycznych) oraz ilość dobranych aktów prawnych i opracowań. Została podzielona na wykaz literatury, orzecznictwa i aktów normatywnych. Taką kolejność można uznać za prawidłową, jednak zwykle rozpoczynamy od aktów normatywnych i orzecznictwa. Wykaz literatury zawiera niemal 600 pozycji (autor niepotrzebnie pomieszał opracowania naukowe z prasowymi), orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego wykorzystano ponad 230, do tego blisko 350 orzeczeń ETPC, kilkadziesiąt TSUE, niemal 400 sądów administracyjnych, ponad 200 SN i kilkadziesiąt sądów powszechnych. Do tego ponad 100 aktów normatywnych. Wszystko to świadczy o niemal benedyktyńskiej pracowitości Doktoranta. Można

uznać że ilość i zakres bibliografii przekracza znacznie wymogi stawiane rozprawom habilitacyjnym.

Z recenzenckiego obowiązku przyznać należy, że strona edytorska dysertacji mogłaby być nieco lepsza. Niektóre akapity są niepotrzebnie połączone, inne zaś podzielone. Dość duża dowolność występuje przy cytowaniu prac pod redakcją, co nie wygląda zbyt dobrze.

Powyższych kilka, drobnych w sumie uwag krytycznych nie podważa w żaden sposób merytorycznej oceny dysertacji. Należy przyznać, że cała praca oparta jest na solidnym warsztacie naukowym, zaś Doktorant wykazał się gruntowną wiedzą prawniczą oraz dużą znajomością opisywanych i dość przy tym złożonych zagadnień.

Konkludując jednoznacznie stwierdzam, że rozprawa doktorska Pana mgr **Piotra Jeżaka** *Sprawiedliwość proceduralna jako gwarancja ochrony praw jednostki w postępowaniu sądowym*, przygotowana pod kierunkiem prof. dr hab. Marka Zubika prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, zaś przedmiotem rozprawy jest oryginalne rozwiązanie problemu badawczego, a zatem spełnia warunki określone w art. 187 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. poz. 1618, z późn. zm.). Opowiadam się za dopuszczeniem Pani mgr **Piotra Jeżaka** do publicznej obrony rozprawy doktorskiej.

Marek Chmaj

